

Література:

1. Братаніч Б. Філософські основи культурологічної методології розвитку вітчизняної освіти / Б. Братаніч // Філософські обрії : Науково-теоретичний часопис. – 2005. – №13. – С.227-237.
2. Герасимчук, В. Г. Маркетинг: теорія та практика : навч. посібник.- К. : Вища шк., 1994. – 327 с.
3. Егоршин А. П. Менеджмент, маркетинг и экономика образования : учебное пособие / под ред. А. П. Егоршина. – Н. Новгород : НИМБ, 2001. – 624 с.
4. Котлер Ф. Маркетинг и менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер, СПб. : Питер, 2002. – 496 с.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга / Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Д., Вонг В.; пер. с англ. : 2-е европ. изд. – К.; М.; СПб. : Издат.дом «Вильямс», 2008. – 105 с.
6. Кукушин А. М. Управление образовательными системами : учебное пособие / под ред. А. М. Кукушина. – Москва : ИКЦ «МарТ», 2003. – 464 с.
7. Крылов И. В. Маркетинг. – М. : Центр, 1998.
8. Маркова В. Д. Маркетинг услуг. – М. : Финансы и статистика, 1996.
9. Панкрухин, А. П. Маркетинг образовательных услуг в высшем и дополнительном образовании / А. П. Панкрухин. – М. : Интерпракс, 2005. – 247 с.
10. Портер М. Стратегія конкуренції / пер. з англ. – К. : Основи, 1998.
11. Старостіна, А. О. Маркетингові дослідження. Практичний аспект. – К.; М.; СПб. : Сейбр-Світло, 1995.

Петров В. Ф.*

РОЗВИТОК УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ – КРОК ДО ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

У статті обґрунтовано ключову роль дієвого учнівського самоврядування у становленні суспільно-державного управління освітою.

Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) передбачає «формування у молоді незалежно від національності особистих рис громадян Української держави» [2].

Цільова установка на формування громадянськості учня за всі роки його перебування в шкільному співтоваристві зумовлена демократичними потребами суспільства в системній демократизації школи.

Така потреба прямо пов'язана з питаннями про типи керівної взаємодії у внутрішньшкільному співтоваристві.

У філософській та науково-методичній літературі (роботи В. Афанасьєва, М. Поташника, Г. Єльнікової, Б. Українцева, Г. Клаус, С. Подмазіна та ін.) в управлінні суспільною сферою виділяються два типи такої взаємодії: державно-суспільна та суспільно-державна.

Ці два типи управлінської взаємодії між основними суб'єктами соціуму – державою і громадянським суспільством – взаємопов'язані, бо в їх рамках здійснюється проведення державної

---

* **Петров В. Ф.**

політики, а також розв'язання цілей і завдань управління у сфері освіти.

Важливо підкреслити, що названі типи управлінської взаємодії в одних контекстах подаються як синоніми, а в інших – як варіації й навіть антоніми, що різко суперечать одне одному.

Очевидно, що не можна погодитися ні з першою, ні з другою трактовкою названих типів управлінської взаємодії держави і громадянського суспільства, бо від «зміни місць» кардинально змінюється смисл, інтерпретація, висновки і рекомендації при практичній орієнтації на кожен із цих типів.

Метою статті стала спроба визначити деякі теоретичні положення, які можуть бути закладені в основу доведення того, що самоврядування учнів виступає як першочерговий крок суспільно-державного типу управлінської взаємодії в освітньому процесі.

Із здобуттям Україною незалежності в кінці ХХ століття, на перехідному етапі розвитку суспільства в масовій практиці шкільної системи освіти переважав державно-суспільний тип управління, управлінська взаємодія у всіх аспектах внутрішньо-шкільного життя.

Найбільш характерною особливістю державно-суспільного типу управління є підкреслено вертикальна структура управлінської взаємодії з односпрямованими зв'язками і досить чітким контролем з боку держави.

Так, у Законі України «Про освіту» визначено цілі, завдання, функції держави відносно школи, тобто декларується механізм державного управління освітнім полем шкільного співтовариства педагогів, учнів, батьків – суб'єктів цього співтовариства [3].

Проте в умовах держави, визначеної Конституцією як соціально-демократична, правова, такий механізм управлінської взаємодії вступає в явне протиріччя з основними конституційними цінностями.

Передова частина українського освітнього співтовариства за останнє десятиліття стала відчувати все більшу потребу створення умов практичної реалізації участі і співучасті суб'єктів освітнього простору школи (педагог – учень – батьки) не лише у всіх справах шкільного співтовариства, але і в самому процесі управлінської взаємодії [1; 4; 5].

Потреба ця виникла на основі розуміння того, що освіта, як соціально-культурний процес, і школа, як соціально-культурний інститут, є осередком інтересів і держави (в особі адміністрації школи), і громадянського співтовариства (в особі педагогів, учнів, батьків).

В аспекті цих спільних інтересів школа виступає і як частина суспільного життя, і як елемент структури, що підпорядкований державному контролю.

Тому все ясніше усвідомлюється значення низки ключових проблем управлінської взаємодії у світлі системної демокра-

тизації школи.

Освіта – це сфера, де природно переплітаються зусилля та інтереси різних соціальних груп соціуму України, де може бути початий перелом фактичного розподілу і протиставлення суб'єктів освіти, перелом звичної практики визнання прав цих суб'єктів.

Перш за все у сфері освіти, первинною ланкою якої виступить шкільне співтовариство, в освітньому полі школи можливий початковий перехід від політики патронату і домінування державного над суспільним, перехід суб'єктів цього співтовариства до їх природного продуктивного опонентства, діалогу і партнерської взаємодії.

Включення суб'єктів шкільного співтовариства (педагогів, учнів, батьків) в управління життєдіяльністю школи ставить проблему збільшення форм такого включення у сферу управлінської взаємодії, удосконалення цих форм змістовно й організаційно.

Розв'язання цієї проблеми створює основу для формування в шкільному співтоваристві суспільно-державного типу управлінської взаємодії. У рамках такого типу взаємодії з'являється реальна можливість зв'язати всіх суб'єктів шкільного співтовариства в єдиний «вузол» спільних дій на основі реальної зацікавленості кожного з цих суб'єктів у розвитку освітнього простору школи.

Механізм такого зв'язку – не особливі дозвольні з боку держави (в особі адміністрації школи) норми і положення, а заохочення тих суспільних рухів, де продуктивне партнерство і взаємодія суб'єктів шкільного співтовариства найбільш розвинене.

З позицій суспільно-державного типу управлінської взаємодії цей механізм можна охарактеризувати як:

- складний і багатогранний спосіб організації і розвитку партнерства і співробітництва суб'єктів шкільного співтовариства;

- повноцінне співробітництво, що виявляється в різних формах цілеспрямованої співуправлінської діяльності суб'єктів шкільного співтовариства як в початковій, так і в позашкільній сферах;

- шлях до забезпечення процесу подолання протиріч і перешкод у процесі управлінської взаємодії адміністрації, педагогів, батьків, учнів з напрямків організаційно-управлінської діяльності; розробки і прийняття нормативно-правових документів на локальному рівні; співробітництва і партнерства в розвитку навчання і соціально-культурної сфери; розширення інформаційного простору шкільного співтовариства.

Іншими словами, мова йде про механізм співуправління, що забезпечує продуктивне громадянське функціонування всіх суб'єктів шкільного співтовариства.

В умовах розвитку демократичного, соціального, правового

НАУКА – ШКОЛІ

українського соціуму школа «приречена» до розширення практики співуправління з опорою на суспільні організації і співтовариства [2].

Таким чином, суспільно-державний тип управлінської взаємодії виступає як фундаментальна основа, що здійснюється структурами громадянського внутрішньошкільного співтовариства – з власної волі сформованими об'єднаннями, асоціаціями і організаціями цього співтовариства, що проводять суспільну освітню політику в школі на основі демократичних процедур шкільного самоврядування, а саме: скоординованість дій органів самоврядування; широка соціальна основа участі шкільної громадськості (батьки – учні – педагоги); практика відкритих і публічних обговорень і прийняття рішень; заохочення ініціативи і креативних дій; урахування думки меншості.

Усі ці позитиви дозволяють формувати культурно-освітню автономію школи з таким цінностями цієї автономії, як: визнання широкого кола прав і свобод дітей і дорослих у сфері освіти та їх забезпечення; співучасть дітей і дорослих у шкільному самоврядуванні; визнання їх прав і свобод в обговоренні та ініціюванні пропозицій і прийнятті рішень, що стосуються сфери шкільної освітньої політики, у рамках діяльності структури й органів самоврядування; вільне вираження думки суб'єктів шкільного співтовариства; регулярна зміна (ротація й кооптація) представників всіх суб'єктів шкільного співтовариства в органах шкільного самоврядування.

Що можуть дати такі плюси для розв'язання питання демократизації шкільного співтовариства?

По-перше, з'являються умови для становлення відкритої школи, що відповідає сучасним запитам українського суспільства, як суспільства демократичного, соціального, правового, що функціонує в умовах ринкової економіки. По-друге, з'являються умови для становлення й послідовного розвитку в школі демократичного дитячо-дорослого співтовариства й різноманітних форм партнерства й співробітництва, тобто цілеспрямованої спільної діяльності учнів, педагогів, батьків, адміністрації на основі єдиних демократичних підходів і позицій.

У цьому аспекті модернізація управління освітнім процесом в школі стає основою для таких процесів:

- розширення практики спільних дій суб'єктів шкільного співтовариства;
- публічності управлінської взаємодії цих суб'єктів;
- активної участі шкільного співтовариства в плануванні, організації громадської експертизи освітнього процесу, а також досягнень і проблем життєдіяльності шкільного колективу на основі ідеології співуправління й партнерства, співробітництва рівних (паритетних) начал.

Домінування суспільно-державного типу управлінської взаємодії в шкільному дитячо-дорослому співтоваристві визначає можливість формування концептуального бачення учнівського

самоврядування в якості ключового елементу механізму шкільного самоврядування з такими його якісними характеристиками, як:

– вияв високої громадської активності всіх суб'єктів шкільного співтовариства та їх зацікавленості у підвищенні ефективності його діяльності;

– самоорганізація суб'єктів шкільного дитячо-дорослого співтовариства;

– дія процедур як прямої демократії (безпосередня участь), так і представницької демократії (основаної на системі виборів і ротації).

Принципові положення такої самоорганізації закладені в Конституції України й розроблених на її основі законодавчих актах. При цьому, виходячи з характеристик суспільно-державного типу управлінської взаємодії, завдання реконструкції внутрішньошкільного співтовариства з урахуванням ідеї учнівського самоврядування полягає не в тому, щоб «прописати» йому деякі положення нового розподілу контрольних функцій. Суть такого завдання – практично «зв'язати» учнів, як ключового суб'єкта освітнього простору школи, в єдиний «вузол» спільних із дорослими (педагоги – батьки) дій на основі реальної зацікавленості і тих, і інших у розвитку цього простору на демократичній основі.

Зв'язок в єдиному «вузлі» дітей і дорослих у шкільному співтоваристві здійснюється на основі таких загально визнаних принципів демократичного управління: лібералізм; консенсус; плюралізм; відкритість і демократія відносин; гласність; публічність і добровільність; участь і виборність знизу [1].

Реалізація на основі названих принципів суттєвої сторони концептуального бачення учнівського співтовариства пов'язана з постановою перед ним такого стратегічного завдання – реально забезпечити учнів, які виступають повноправними суб'єктами дитячо-дорослого шкільного співтовариства (педагоги, учні, батьки), правами, повноваженнями, прерогативами, законами відповідальності, що вже визначені у відповідних документах.

Виходячи із стратегічного завдання учнівського самоврядування, можна говорити про його ключове тактичне завдання – створення умов для більшого самовизначення учнів як повноправного суб'єкта дитячо-дорослого шкільного співтовариства, у рамках якого вони, спільно з іншими його суб'єктами (педагоги – батьки), могли б разом брати участь у розв'язанні проблем своєї партнерської управлінської взаємодії в освітньому просторі школи.

З урахуванням стратегічного і ключового стратегічного завдань учнівського самоврядування першочерговими стають такі дії щодо його створення, як:

1) забезпечення продуктивного співробітництва з іншими суб'єктами освітнього простору школи для вирішення акту-

альних проблем, що виникають;

2) активне залучення в процес організації шкільного співтовариства дітей і дорослих, які виступають як єдиний соціальний організм, що відповідає ознакам суспільно-державного типу управлінської взаємодії;

3) цілеспрямоване заохочення ініціативи і вияв креативності учнів, що залучені до сфери учнівського самоврядування при участі їх в його органах на всіх рівнях;

4) забезпечення і захист прав всіх учасників учнівського самоврядування;

5) збереження і зміцнення учнівського самоврядування як вільного співтовариства одного з рівноправних суб'єктів освітнього поля школи засобами сформованих і апробованих механізмів захисту цих прав;

6) залучення учнівського самоврядування у відкритий інформаційний простір, що складається із трьох частин: а) попереднє довготермінове і короткотермінове інформування; б) поточне інформування; в) інформування про результати, підсумки діяльності;

7) побудова системи різних форм взаємодії і партнерства учнів, що здійснюється в рамках самого учнівського співтовариства, яке щорічно оновлюється;

8) забезпечення продуктивної участі учнівського співтовариства в цілісній структурі шкільного самоврядування.

Тісний взаємозв'язок і взаємозалежність учнівського самоуправління, що знаходиться в стані партнерства і взаємодії з іншими суб'єктами шкільного співтовариства (батьки – педагоги), вимагає системного підходу при аналізі місця і значення учнівського самоврядування як системоутворюючого елемента в цілісній системі шкільного самоврядування, що розглядається з позицій суспільно-державного типу управлінської взаємодії, вимагає спеціального розгляду і тому повинна стати предметом окремого дослідження.

Література:

1. Берднікова С. Створення умов для реалізації системи громадянської освітита громадянського виховання особистості. Історія та правознавство. – 2005. – № 16–18 (44–46). – С. 21–22.
2. Державна національна програма «Освіта» Україна ХХІ століття. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993р., №896. – К., 1994. – 61 с.
3. Закон України «Про освіту», прийнятий Верховною Радою України 23 березня 1996року. – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
4. Ельнікова Г. В. Основи адаптивного управління (тексти лекцій). – Х. : Видав. гр. «Основа». 2010. – 128 с.
5. Саприкін. Управління школами на державно-громадських засадах. Спецкурс «Державно-громадське управління». – Донецьк : ДНГУ, 2009. – С. 64–67